

УДК 336.71

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-12)

Мельник О. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0001-8639-7755

e-mail: melnikoi@mnau.edu.ua

Баришевська І. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0003-3851-160X

e-mail: Baryshevskaiv@mnau.edu.ua

Ческідова І. О., здобувач вищої освіти, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0003-3617-5833

e-mail: Irina.cheskidova17@gmail.com

Мінімізація ризиків як складова забезпечення фінансової стійкості банківського сектору України

Анотація. У статті визначено, що банківська діяльність, як і будь-яка інша, супроводжується наявністю ризиків, що викликані специфікою здійснення відповідних операцій. Враховуючи дію економічних чинників, нестабільність політичної ситуації, кризові явища, важливим є питання стабілізації фінансової стійкості банківського сектору України та подальше вдосконалення механізму забезпечення фінансової стійкості банківської системи. В умовах сьогодення значно зростає кредитний ризик внаслідок масштабних обстрілів інфраструктури держави. Встановлено, що інструменти ОВДП майже не несуть у собі кредитних ризиків, проте для них властивий ризик кредитних ставок. Цього року даний ризик проявився у двох основних напрямках: перша частина банківських установ зазначала значних втрат внаслідок переоцінки справедливої вартості, а друга частина зазнала втрат через збільшення рефінансування, яке залучалося під ці самі інвестиції. Обґрунтовано, що для подальшого ефективного функціонування банківського сектору та мінімізації ризиків важливим є: дотримання банківськими установами вимог НБУ; посилення фінансового контролінгу; своєчасне інформування НБУ стосовно порушень капіталу та ліквідності, а також про можливі ризики такого порушення; удосконалення системи кіберзахисту.

Ключові слова: фінансова стійкість; ризики; банківський сектор; банківська система; банківські установи.

Olha Melnyk, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Inna Baryshevska, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Iryna Cheskidova, applicant of higher education, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

Risk Minimization as a Component of Ensuring the Financial Stability of the Banking Sector of Ukraine

Abstract. Introduction. Banking activity, like any other, is accompanied by the presence of risks caused by the specifics of the relevant operations. Taking into account the effect of economic factors, the instability of the political situation, and crisis phenomena, it is important to stabilize the financial stability of the banking sector of Ukraine and further improve the mechanism for ensuring the financial stability of the banking system. Starting from 2022, the economic security of the banking system was significantly disturbed as a result of the pandemic and the introduction of quarantine measures, which in turn increases the level of banking risks. Thus, part of the borrowers of banking institutions is characterized by the inability to meet their obligations. Therefore, the state government and the National Bank of Ukraine implemented measures aimed at minimizing banking risks.

Purpose. The purpose of the article is to study the modern risks of banking activity as a component of the mechanism for ensuring the financial stability of the banking sector of Ukraine, as well as to determine directions for their minimization.

Results. As a result of the implementation of the risks of banking activity during the martial law, banking institutions suffered quite significant losses, especially due to the deterioration of the quality of the loan portfolio. The least risky instrument on the Ukrainian stock market is government bonds, as the risks of default in the national currency of the government are much lower than those of other issuers. Thus, the credit risks of bonds of domestic government loans are almost absent. Basel standards and European banking legislation allow setting zero capital requirements for credit risks of securities in the national currency.

¹Стаття надійшла до редакції: 20.12.2022

Received: 20 December 2022

Conclusions. For the further effective functioning of the banking sector and the minimization of risks, it is important to comply with the requirements of the NBU by banking institutions; strengthening of financial controlling; timely informing the NBU about violations of capital and liquidity, as well as about possible risks of such violations; improvement of the cyber protection system.

Keywords: financial stability; risks; banking sector; banking system; banking institutions.

JEL Classification: G21.

Постановка проблеми. Протягом останніх декількох років на банківський сектор активно впливають негативні чинники та кризові явища, які зумовлюють підвищення ризиків банківської діяльності та, як наслідок, зменшують фінансову стійкість банківського сектору України. Визначення та управління ризиками банківської діяльності є однією із важливих складових механізму забезпечення фінансової стійкості.

Починаючи з 2022 року значно порушувалась економічна безпека банківської системи внаслідок дії пандемії та введення карантинних заходів, що своєю чергою підвищило рівень ризиків банківської діяльності. Таким чином, частина позичальників банківських установ відзначається неспроможністю відповідати за своїми зобов'язаннями. Відтак, урядом держави та Національним банком України (далі – НБУ) були впроваджені заходи, спрямовані на мінімізацію банківських ризиків. Враховуючи, що 2022 рік завдав нового удару по фінансовій стійкості банківського сектору та продовжує надалі їй загрожувати, можна відзначити, що в умовах сьогодення дана тематика є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Банківські установи, виконуючи роль фінансового посередника, повинні мати чіткий механізм подолання та нейтралізації можливих ризиків поряд із здатністю ідентифікувати дані загрози, що можуть негативним чином вплинути на фінансову стійкість банківської системи в цілому. Враховуючи швидкість розвитку, використання нових інформаційних технологій, у банківських установ з'являються нові загрози, що, в свою чергою, вимагає формування нової чіткої системи управління банківськими ризиками. Розробкою підходів щодо визначення та управління ризиками банківської діяльності займалися такі науковці як: А. Б. Камінський [1], О. А. Кириченко [2], Т. А. Васильєва [3] та інші. Серед вітчизняних науковців, що обґрунтували проблеми регулювання фінансової стійкості банківських установ також можна зазначити В. В. Вітлінського, Л. Ю. Петриченко, С. А. Святко, Н. М. Шелудько та ін. Поряд з цим, враховуючи умови сьогодення, питання мінімізації ризиків для забезпечення фінансової стійкості банківського сектору потребує подальшого дослідження, особливо під впливом кризових явищ.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження сучасних ризиків банківської діяльності як складової механізму забезпечення фінансової стійкості банківського сектору України, а також визначення напрямів їх мінімізації.

Основні результати дослідження. Внаслідок реалізації ризиків банківської діяльності під час дії воєнного стану банківські установи зазнали досить значних збитків, особливо за рахунок погіршення якості кредитного портфелю. Важливо зазначити, що надалі продовжують зростати загрози втрати капіталу частиною банківських установ, проте більш точна оцінка даного явища планується бути проведеною у 2023 році Національним банком України.

Станом на 1 грудня 2022 року переважна більшість банківських установ в Україні продовжує зберігати достатній рівень капіталу, незважаючи на розпал воєнних дій на території держави. Досить важливу роль у підтриманні достатнього рівня капіталу відіграло те, що банківські установи у березні 2022 року здійснювали значну кількість відрахувань до резервів, які на сьогодні можуть використовувати у своїй діяльності. Також, попри усі виклики сьогодення, банківські установи продовжують залишатися прибутковими, а протягом десяти місяців 2022 року спостерігається значне збільшення прибутку від їх операційної діяльності [4].

Враховуючи прогнози на найближчий період, криза, викликана повномасштабною війною, може стати глибшою за попередні, внаслідок чого зростуть ризики банківської діяльності. Тому Національним банком України було проведено реверсивне стрес-тестування у 2022 р., оскільки модель стрес-тестування, що використовувалась до цього у стані глибокої кризи не є актуальною [5].

В цілому, реверсивне стрес-тестування є елементом, що використовується банківськими установами під час складання планів відновлення [6]. Таке тестування значно відрізняється від звичного, що проводилося у 2019 та 2020 роках, а його результати не підлягають оприлюдненню. Процес реверсивного стрес-тестування складається з трьох основних етапів (рис. 1).

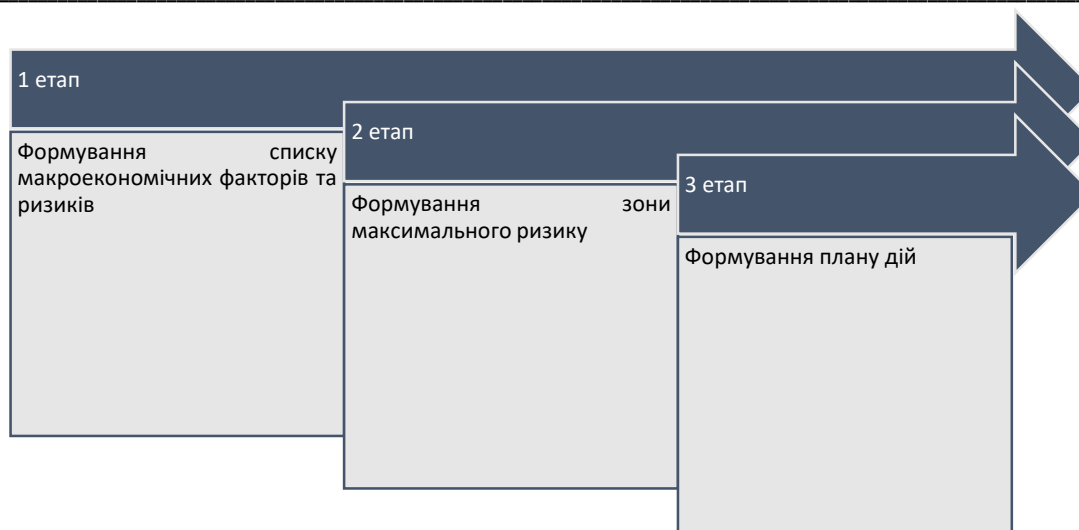

Рисунок 1 – Етапи здійснення реверсивного стрес-тестування банківських установ

Джерело: сформовано за даними [6]

Під час проведеного у червні 2022 року реверсивного стрес-тестування було визначено, що банківські установи здатні поглинути до 25% кредитних збитків. За основний принцип цієї оцінки було покладено припущення стосовно зростання адміністративних витрат, зниження рівня комісійних доходів, а також збереження процентних доходів за працюючим кредитним портфелем. Станом на грудень місяць можна зазначити, що ці припущення помірно справдилися. Варто зазначити, що значно зростає кредитний ризик внаслідок масштабних обстрілів інфраструктури, проте його дія розтягнеться у часі, а обсяг переважно буде залежати від масштабів перебоїв з електроенергією.

Протягом поточного року можна дійти висновку, що банківські установи здатні в переважній більшості самостійно відновити рівень капіталу за рахунок майбутніх прибутків. Проте окремі банки, враховуючи державні, можуть потребувати докапіталізації від акціонерів.

Щодо операційного ризику, то згідно з опитуванням банківських установ, станом на листопад 2022 року, кількість банків, що відобразили втрати від операційного ризику зростає з 51 установи (у травні місяці) до 59. Слід також відзначити, що загальний обсяг втрат через операційний ризик за останні півроку збільшився майже у два рази, а саме – до 13 млрд гривень. До даної суми відносять також як самі збитки, що отримали банківські установи, так і недоотримані доходи внаслідок перебоїв постачання електроенергії.

Більшість банківських установ класифікує події операційного ризику за п'ятьма основними групами:

- 1) втрата майна банківськими установами;
- 2) перебої у роботі, враховуючи закриття відділень;
- 3) додаткові витрати на утримання персоналу;
- 4) шахрайство та штрафні санкції;
- 5) інші.

Важливо також враховувати ризики стосовно платіжної інфраструктури банківського сектора, які мають досить значний вплив на його фінансову стійкість. Оскільки саме стійка платіжна інфраструктура забезпечує зниження рівня ризику ліквідності та операційного ризику для банківської діяльності.

Враховуючи навіть масштабні бойові дії, можливість здійснювати платежі залишалась безперервною. Безпека здійснення безготівкових операцій дала змогу уникнути вимушеного масового переходу як населення, так і юридичних осіб на здійснення готівкових розрахунків, погіршуючи при цьому ліквідність банківських установ. Основними ланками в сучасній українській платіжній інфраструктурі є Система електронних платежів (СЕП), а також Visa та MasterCard. Переважна більшість банківських установ від 24 лютого мала безперебійний доступ до СЕП, за винятком однієї банківської установи, головний офіс якої знаходився на території, на якій відбувалися активні бойові дії (рис. 2).

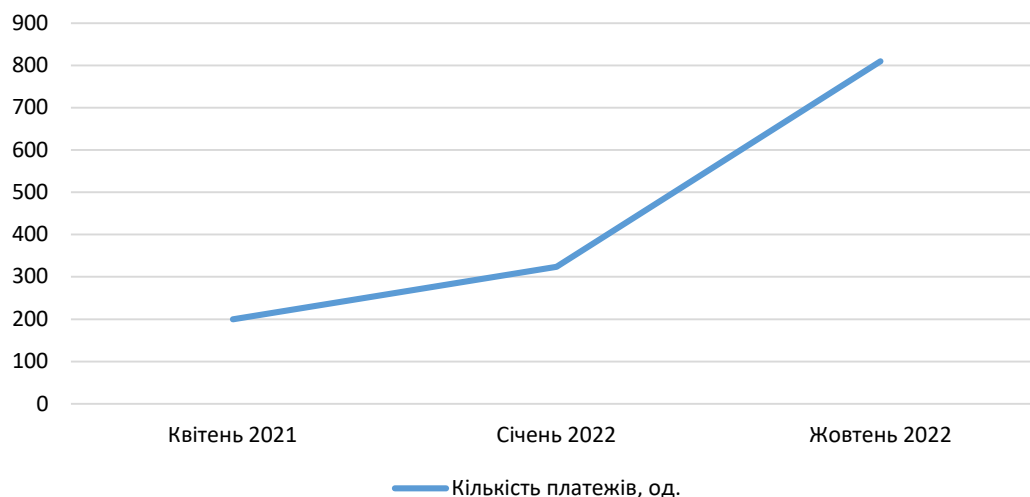

Рисунок 2 – Середньодобові показники СЕП в Україні

Джерело: сформовано за даними НБУ

Однією з вагомих складових українських банківських активів залишаються облігації внутрішніх державних позик (ОВДП). Облігації внутрішніх державних позик – це державні цінні папери, що розміщуються на внутрішньому фондовому ринку та формують зобов'язання України стосовно відшкодування номінальної вартості цих облігацій пред'явнику разом з виплатою доходу [7].

Інструменти ОВДП майже не несуть у собі кредитних ризиків, проте для них властивий ризик кредитних ставок. Цього року даний ризик проявився у двох основних напрямках: перша частина банківських

установ зазначала значних втрат внаслідок переоцінки справедливої вартості, а друга частина зазнала втрат через збільшення рефінансування, яке залучалося під ці самі інвестиції.

Найбільша кількість ОВДП утримується державними банками України. Таким чином, станом на кінець листопада, банківськими установами утримувалось ОВДП загальною вартістю 535 млрд гривень. Вагомою складовою залишаються саме державні облігації, які становлять майже чверть загальної вартості активів (рис. 3.)

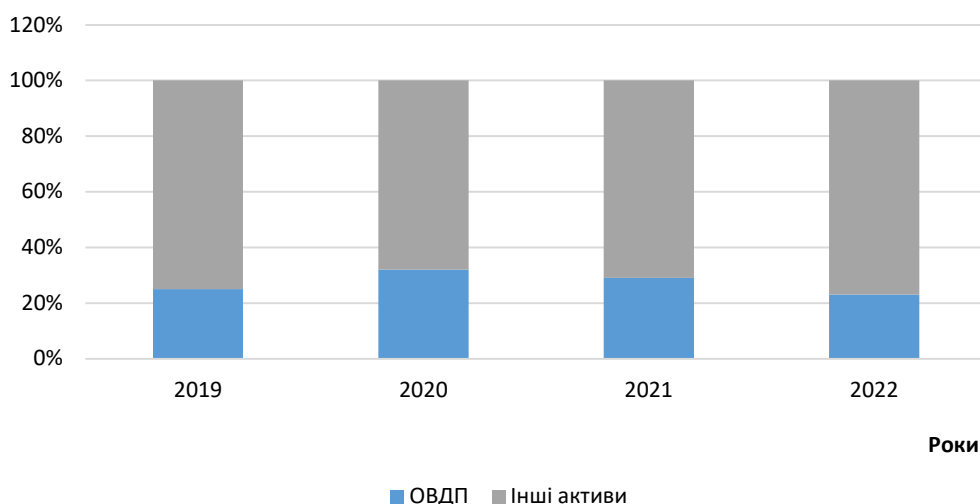

Рисунок 3 – ОВДП у складі банківських активів, %

Джерело: сформовано за даними НБУ

Варто підкреслити, що найменш ризикованим інструментом на українському фондовому ринку є облігації уряду, оскільки ризики дефолту в національній валюті уряду є значно нижчими, аніж

інших емітентів. Таким чином, кредитні ризики облігацій внутрішніх державних позик майже відсутні. Стандарти Базеля та банківського законодавства Європи дозволяють встановлювати нульові вимоги

стосовно капіталу під кредитні ризики цінних паперів саме у національній валюті [8].

Проте, облігації внутрішніх державних позик не можна вважати зовсім безризиковими, оскільки їм притаманний ризик зміни процентної ставки. Даний фактор доцільно враховувати при проведенні оцінки капіталу, що покривається ринковим ризиком та стосовно внутрішнього капіталу за ICAAP.

Спираючись на різні підходи стосовно оцінки процентного ризику, він може проявлятися у такому вигляді:

- негативна для банку зміна вартості фондування, що було залучено до вкладів до цінних паперів, оскільки саме банківське фондування має значно коротші строки, аніж активи. Таким чином, підвищення ринкових ставок пришвидшує витрати банківської установи, зменшуючи при цьому дохідність, а отже, наслідком є зниження рівня процентної маржі та погіршення результатів фінансової діяльності банківських установ;

- прояв кредитного ризику внаслідок регулярної переоцінки цінних паперів згідно з поточними ринковими ставками. В даному випадку втрати вартості цінних паперів уникнути буде неможливо.

Згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» для оцінки ОВДП використовується три інструменти [9]:

- АС – оцінка за справедливою вартістю;
- FVPL – оцінка за справедливою вартістю, враховуючи переоцінку;
- FVOCI – оцінка за справедливою вартістю з переоцінкою за допомогою іншого сукупного доходу.

У разі зростання ринкових ставок, банківські установи мають переоцінити облігації внутрішніх державних позик, які утримуються у портфелях FVPL та FVOCI, а таких, станом на листопад 2022 року приблизно 80% від загальної кількості усіх ОВДП банківських установ (табл. 1).

Таблиця 1 Портфелі облігацій внутрішніх державних позик станом на 01.12.2022, млрд грн

Портфель	АС	FVPL	FVOCI
АТ «Укресімбанк»	21,6	27,8	12,9
АТ «Ощадбанк»	52,0	54,7	8,0
АТ КБ «Приватбанк»	0	96,6	149,2
АБ «Укргазбанк»	0	0	19,6
Інші банки	28,5	6,8	57,2
Усього, млрд грн	102,1	185,8	246,9
Усього, %	19,1%	34,7%	46,2%

Джерело: сформовано за даними НБУ

Таким чином, можемо зазначити, що для забезпечення фінансової стійкості банківського сектору досить важливим є зменшення ризиків банківської діяльності, що особливо є актуальним у важких умовах сьогодення, пов'язаних з воєнними діями на території України. Для забезпечення цього аспекту важливою є злагоджена робота усіх учасників ринку, а саме – банківських установ, Національного банку України, уряду та інших. Тому НБУ пропонує основні плани на найближчий час, які допоможуть мінімізувати наявні ризики та підтримувати фінансову стійкість на належному рівні:

- для мінімізації ризиків емісійного фінансування пропонується залучення Міністерством фінансів значних коштів для покриття бюджетного дефіциту у банківських установах;

- розвиток державних програм для підтримки українського бізнесу. В умовах війни досить актуальною є програма держави «Доступні кредити 5-7-9%» [10], тому важливо підтримувати її роботу та збільшувати коло позичальників, залучаючи ті підприємства, що продовжують працювати попри воєнний стан;

- банківським установам варто оцінювати якість свого кредитного портфеля об'єктивно та вчасно визнавати кредитний ризик і його рівень;

- не менш важливим є перегляд банківськими установами моделей оцінки збитків за МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», оскільки наразі їх складові не є чутливими до негативних змін макроекономічних умов;

- забезпечення безперебійної роботи банківських установ під час блекауту: НБУ запроваджує проект «Power Banking», відповідно до якого визначаються чергові відділення банківських установ, які можуть продовжувати працювати навіть при тривалій відсутності електроенергії. Окрім цього, НБУ запроваджує «національний банкоматний роумінг» в якому застосовуються розширені ліміти та скасовуються додаткові комісії на зняття готівки в банкоматах інших банківських установ.

Висновки. Таким чином, можемо зазначити, що попри важкі умови сьогодення, банківський сектор продовжує залишатися фінансово стійким, хоча і спостерігається збільшення ризиків банківської діяльності. Для подальшого ефективного функціонування банківського сектору та мінімізації ризиків важливим є: дотримання банківськими

установами вимог НБУ; посилення фінансового ризику такого порушення; удосконалення системи контролінгу; своєчасне інформування НБУ стосовно кіберзахисту. порушень капіталу та ліквідності, а також про можливі

Література:

1. Камінський А. Б. Економіко-математичне моделювання фінансових ризиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.11. Київ, 2007. 34 с.
2. Кириченко О. Банківський менеджмент: навчальний посібник. Київ, 2012. 438 с.
3. Васильєва Т. А. Управління ризиками банків: монографія, Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.
4. Фінансовий сектор стійкий та продовжує працювати безперебійно попри посилення ризиків. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansoviy-sektor-stiykiy-ta-prodovjuye-pratsyuvati-bezperebiyno-popri-posilennya-rizikiv--zvit-pro-finansovu-stabilnist> (дата звернення: 15.12.2022).
5. Ческідова І. О. Стрес-тестування банківських установ як інструмент забезпечення фінансової стійкості банківської системи. *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни* : матеріали студ. наук.-теорет. конф., 23-25 берез. 2022 р. Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 69-71.
6. Новий вид стрес-тестування банків. *Міністерство фінансів України* : веб-сайт. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/09/09/52040722/> (дата звернення: 15.12.2022).
7. Міністерство фінансів України : веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ovdp> (дата звернення: 15.12.2022).
8. Базельські угоди. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8 (дата звернення: 15.12.2022).
9. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf (дата звернення: 15.12.2022).
10. Уряд дав старт державній програмі «доступні кредити 5-7-9%». *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=93e2d1bd-fcd2-454b-ad61-55251e5fe784&lang=uk> (дата звернення: 15.12.2022).

References:

1. Kaminsky, A. B. (2007). *Economic and mathematical modeling of financial risks* (Abstract of Ph.D. Thesis). Kyiv: Taras Shevchenko National University.
2. Kyrychenko, O. (2012). *Bankivs'kyj menedzhment*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Vasilyeva, T. A. (2012). *Upravlinnia ryzykamy bankiv*. Sumy : DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
4. The financial sector is stable and continues to work smoothly despite increasing risks. National Bank of Ukraine (2022). *Official web-site*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansoviy-sektor-stiykiy-ta-prodovjuye-pratsyuvati-bezperebiyno-popri-posilennya-rizikiv--zvit-pro-finansovu-stabilnist> [in Ukrainian].
5. Cheskidova, I. O. (2022). Stress testing of banking institutions as a tool for ensuring the financial stability of the banking system. *Students'ka naukovo-teoretychna konferentsiia* [Student scientific and theoretical conference]. Mykolaiv: MNAU, 69-71 [in Ukrainian].
6. New type of bank stress testing. Ministry of Finance of Ukraine (2020). *Official web-site*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/09/09/52040722/> [in Ukrainian].
7. Ministry of Finance of Ukraine (2022). *Official web-site*. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk/ovdp> [in Ukrainian].
8. Basel Accords (2022). Retrieved from https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8 [in Ukrainian].
9. International Financial Reporting Standard 9 «Financial Instruments» (2022). Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf [in Ukrainian].
10. The government launched the state program «available loans 5-7-9%». Ministry of Economy of Ukraine (2022). *Official web-site*. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail?id=93e2d1bd-fcd2-454b-ad61-55251e5fe784&lang=uk> [in Ukrainian].

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License